

บทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่เหมาะสมในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบันตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่นที่ พุทธศักราช 2457 และแก้ไขปัญหาเพิ่มเติมรวมทั้งตามกฎหมายอื่นๆ
2. ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้านตามสภาพแวดล้อมปัจจุบัน
3. ศึกษาบทบาทที่ควรจะเป็นของกำนันผู้ใหญ่บ้านในอนาคต

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษารoles of กำนันผู้ใหญ่บ้านที่ปฏิบัติงานได้จริงในปัจจุบันตามกฎหมายและที่ควรจะเป็นในอนาคตครั้งนี้ ทำให้ได้ข้อเท็จจริงว่าอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านบางอย่างได้เปลี่ยนแปลงไป มีภารกิจตามกฎหมายหลายประการที่กำนันผู้ใหญ่บ้านมิได้ปฏิบัติอันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ไม่ทราบว่ามีอำนาจหน้าที่ในเรื่องนั้นๆ อยู่ หรือเกินกว่ากำลังความสามารถที่จะปฏิบัติได้ หรือมีหน่วยงานรับผิดชอบ

โดยตรงอยู่แล้ว เป็นต้น นอกจากนี้บทบาทหน้าที่บางประการจำเป็นจะต้องเน้นหนักให้มากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งจากผลวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1. บทบาทที่เป็นอยู่ตามกฎหมาย

บทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเป็นไปตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 และตามกฎหมายอื่นๆ เช่น พ.ร.บ. การทะเบียนราษฎร พ.ศ. 2534, พ.ร.บ. ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2518 และพ.ร.บ. ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 เป็นต้น ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 6 บทบาท คือ (1) ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย (2) ด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ (3) ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (4) ด้านการทะเบียนต่างๆ (5) ด้านการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และ (6) ด้านอื่นๆ

ผลการศึกษาพบว่าบทบาทที่เป็นอยู่ตามกฎหมายที่กำหนด ผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติจริงหรือสามารถปฏิบัติได้ อยู่ในเกณฑ์ปานกลางในทุกด้าน เมื่อพิจารณาลงไปในรายละเอียดของบทบาทแต่ละด้านจะปรากฏผลดังนี้

1.1 ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย

บทบาทที่กำหนดผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติได้มากมี 5 เรื่อง คือ (1) รักษาความสงบและป้องกันความทุกข์ภัยของราษฎร (2) เรียกลูกบ้านช่วยต่อสู้ติดตามคนร้ายหรือดับไฟหรือช่วยอย่างอื่น (3) จัดทำบัญชีสัมมะโนครัวในหมู่บ้าน (4) ตรวจจัดการรักษาสีงสารณประโยชน์ (5) ประนีประนอมข้อพิพาทของราษฎรตาม ข้อบังคับ กระทรวงมหาดไทย

เรื่องที่ปฏิบัติได้ปานกลางมี 6 เรื่อง คือ (1) ควบคุมดูแลลูกบ้าน ให้ปฏิบัติตามกฎหมายหรือระเบียบแผน (2) จัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อยถูกต้องด้วยสัญลักษณ์ (3) แจงความเมื่อทราบว่ามีกรกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้นหรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน (4) จับกุมผู้กระทำความผิดหรือสงสัยว่ากระทำผิดตามกฎหมายส่งเจ้าพนักงาน เจ้าหน้าที่ (5) จัดการตามหมายสั่งให้ค้นหรือยึดของเจ้าพนักงาน และ (6) จัดการป้องกันโรคติดต่อที่เกิดขึ้น

เรื่องที่ปฏิบัติได้น้อยไม่มี

1.2 ด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ กำหนดผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติ ได้มากมี 3 เรื่อง คือ (1) ช่วยเหลือในการตรวจและนำเก็บภาษีอากรใน เขตท้องที่ตำบล หมู่บ้าน (2) เรื่องสำรวจเร่งรัดจัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่ และ (3) เรื่องให้คำปรึกษาช่วยเหลือแก่เกษตรกรผู้ยากจน

เรื่องที่ปฏิบัติได้ปานกลางมี 3 เรื่อง คือ (1) บำรุงและ ส่งเสริมอาชีพราษฎรในทางเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม (2) เรื่องตรวจตราและรักษาประโยชน์ในการอาชีพของราษฎร และ (3) เรื่องจัดทำภาษีสิ่งของที่จะต้องเสียภาษีอากร

เรื่องที่ปฏิบัติได้น้อยไม่มี

1.3 ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำหนด ผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติได้มากมี 2 เรื่อง คือ (1) ป้องกันและปราบปราม การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและการกระทำผิดต่างๆ ในเขตการรับผิดชอบ และ (2) เรื่องดูแลพื้นที่ป่าไม้ในเขตรับผิดชอบเมื่อมีการบุกรุกทำลายป่าไม้ รายงานให้นายอำเภอทราบ

เรื่องที่ปฏิบัติได้ปานกลางมี 2 เรื่อง คือ (1) ช่วยเหลือในการดูแลเรื่องป้องกันภัยและ (2) ปรามปรามการกระทำผิดตาม พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ

เรื่องที่ปฏิบัติได้น้อยมี 1 เรื่องคือ ป้องกันภัยและปรามปรามการตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติในเขตท้องที่

1.4 ด้านการทะเบียนต่างๆ กำหนด ผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติได้มากมี 2 เรื่อง คือ (1) เป็นนายทะเบียนผู้รับแจ้งการเกิด การตาย ย้ายที่อยู่ และ (2) เรื่องจัดการทำความสะอาดและรักษาความสะอาดและความสงบเรียบร้อยในการเลือกตั้ง ส.ส.

เรื่องที่ปฏิบัติได้ปานกลางมี 1 เรื่องคือ เป็นพนักงานตรวจบัตรประชาชน

เรื่องที่ปฏิบัติได้น้อยมี 2 เรื่อง คือ (1) สำรองจัดทำบัญชีสัตว์ที่ยังไม่ได้ทำตัวรูปพรรณสัตว์ กรณีสัตว์หาย/ตาย และ (2) เรื่องที่ผู้รับรองและอนุญาตให้ใช้อาวุธปืน

1.5 ด้านการป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน กำหนด ผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติได้มากมี 1 เรื่องคือ สำรองความเสียหายจากภัยธรรมชาติตามหลักเกณฑ์และวิธีการของกระทรวงมหาดไทย

เรื่องที่ปฏิบัติได้ปานกลางมี 2 เรื่อง คือ (1) แจ้งเตือนภัยและ (2) ให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับสาธารณภัย

เรื่องที่ปฏิบัติได้น้อยมี 1 เรื่องคือ เป็นพนักงานดับเพลิงในเขตท้องที่

1.6 ด้านอื่นๆ กำหนดผู้ใหญ่วัยบ้านปฏิบัติได้มากมี 3 เรื่องคือ (1) มีหน้าที่ตรวจตราดูแลที่ดินของรัฐมิให้ผู้ใดเข้าไปทำลายหรือเป็นอันตรายต่อทรัพยากรในที่ดิน (2) ช่วยเหลือเจ้าพนักงานที่ดินในการรับจัดที่ดินออกหนังสือสำคัญหรือโฉนด โอน ซื้อขายที่ดิน และ (3) เรื่องช่วยเหลือทางราชการดูแลบำรุงรักษาที่ราชพัสดอันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินทุกชนิด

เรื่องที่ปฏิบัติได้ปานกลางมี 2 เรื่อง คือ (1) สำรองโรงเรียนหรือสิ่งก่อสร้างกับที่ดินที่อยู่ในข่ายจะต้องเสียภาษีโรงเรียนและที่ดิน (2) เรื่องป้องกันภัยและปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

เรื่องที่ปฏิบัติได้น้อย ไม่มี

2. บทบาทที่ควรจะเป็นในอนาคต

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่าบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านตามลำดับความสำคัญ ดังนี้ ลำดับแรกคือ บทบาทด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย รองลงมาได้แก่ บทบาทด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการทะเบียนต่างๆ ด้านการป้องกันภัยฝ่ายพลเมือง และบทบาทด้านอื่นๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาลงไปรายละเอียดจะปรากฏ ดังนี้

2.1 ด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย

กลุ่มตัวอย่างเห็นว่ากำนันผู้ใหญ่บ้านควรเพิ่มบทบาทมากขึ้นในทุกเรื่อง เกณฑ์เฉลี่ยอยู่ระดับปานกลาง โดยเรื่องการรักษาความสงบเรียบร้อยและป้องกันความทุกข์ภัยของราษฎร ควรให้ความสำคัญมากที่สุด (2.23) รองลงมาตามลำดับคือ ควบคุมดูแลลูกบ้านให้ปฏิบัติตามกฎหมายหรือ

ระเบียบแบบแผน (2.24) ประนีประนอมข้อพิพาทของราษฎร ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย (2.21) และจัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ต้องด้วยสุจริตลักษณะ (2.19)

2.2 ด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านควรเพิ่มบทบาทมากขึ้นในทุกเรื่อง เกณฑ์เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรื่องการบำรุงและส่งเสริมอาชีพของราษฎรในทางการเกษตรกรรม พาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม ควรให้ความสำคัญมากที่สุด (2.21) รองลงมาคือ ตรวจตราและรักษาประโยชน์ในการอาชีพของราษฎร ช่วยเหลือในการตรวจและนำเก็บภาษีอากรในเขตท้องที่ตำบล หมู่บ้าน (2.10) สำรวจเร่งรัดจัดเก็บภาษีบำรุงท้องที่ (2.10) ให้คำปรึกษาช่วยเหลือแก่เกษตรกรผู้ยากจน (2.10) และจัดทำบัญชีสิ่งของที่จะต้องเสียภาษีอากร (1.96)

2.3 ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ควรเพิ่มบทบาทมากขึ้นในทุกเรื่อง เกณฑ์เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรื่องการดูแลพื้นที่ป่าไม้ในเขตรับผิดชอบเมื่อมีการบุกรุกป่าไม้รายงานให้นายอำเภอทราบ ควรให้มีความสำคัญมากที่สุด (2.18) รองลงมาตามลำดับคือ ช่วยเหลือในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2.14) ป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและการกระทำผิดต่างๆ ในเขตรับผิดชอบ (2.12) ป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตสงวนแห่งชาติในเขตท้องที่ (2.04) และป้องกันและปราบปรามการกระทำผิดตาม พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ

2.4 ด้านการทะเบียนต่าง ๆ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าควรเพิ่มบทบาทมากขึ้นในทุกเรื่อง เกณฑ์เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรื่องจัดการให้ความสะอาดและรักษาความสงบเรียบร้อยในการเลือกตั้ง ส.ส. ควรให้ความสำคัญมากที่สุด (2.26) รองลงมาตามลำดับคือ เป็นพนักงานตรวจบัตรประชาชน (1.98) สำรวจจัดทำบัญชีสัตว์ที่ยังไม่ได้ทำตัวรูปพรรณสัตว์ กรณีสัตว์หาย/ตาย และเป็นผู้รับรองและอนุญาตให้ใช้อาวุธปืน (1.82)

2.5 ด้านป้องกันฝ่ายพลเรือน กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าควรเพิ่มมากขึ้นในทุกเรื่อง เกณฑ์เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรื่องแจ้งเตือนภัย และให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับสาธารณภัย สำรวจความเสียหายจากภัยธรรมชาติตามหลักเกณฑ์และวิธีการของกระทรวงมหาดไทย (2.19) รวบรวมกลุ่มประชาชนอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (2.15) และเป็นเจ้าพนักงานดับเพลิงในเขตท้องที่ (1.94)

2.6 ด้านอื่น ๆ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าควรเพิ่มมากขึ้นในทุกเรื่อง เกณฑ์เฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรื่องการตรวจตราดูแลที่ดินของรัฐมิให้ผู้ใดเข้าไปยึดทำลาย หรือเป็นอันตรายแก่ทรัพยากรในดิน ควรให้ความสำคัญมากที่สุด (2.21) รองลงมาตามลำดับคือ ช่วยเหลือราชการดูแลบำรุงรักษาพัสดุดันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ออกหนังสือสำคัญหรือโฉนด โอน ชื่อ ขายที่ดิน (2.14) สำรวจโรงเรียนหรือสิ่งปลูกสร้างกับที่ดินอยู่ในข่ายจะต้องเสียภาษีโรงเรียนและที่ดิน (2.12) และป้องกันปราบปรามการกระทำผิดกฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

ข้อเสนอแนะ

จากการพิจารณาบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแนวโน้มทิศทางและสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่มากระทบสถานภาพและบทบาทของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประกอบด้วยความคิดเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 โดยกรอบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และบทเฉพาะกาล /ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 สภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นต้องมาจากการเลือกตั้ง อันมีผลทำให้กำนันผู้ใหญ่บ้านต้องพ้นจากสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลโดยตำแหน่ง และประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล โดยตำแหน่งอาจส่งผลให้ประสิทธิภาพการพัฒนาตำบลของกำนันผู้ใหญ่บ้านขาดพลังลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่เป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในขณะที่ภารกิจในตำบลในแง่การปกครองท้องถิ่นที่มีปรากฏตามกฎหมาย ลักษณะปกครองท้องถิ่น และกฎหมายการปกครองอื่นๆ ต้องการให้กำนันผู้ใหญ่บ้านมีความเข้มแข็ง ให้เป็นสถาบันที่สามารถรองรับภารกิจส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาค ที่จะต้องมอบและกระจายลงสู่พื้นที่ระดับตำบล หมู่บ้าน ในอนาคตตามสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปให้ได้เหมาะสม

1.2 กำนันผู้ใหญ่บ้าน จะต้องกลับมาให้ความสำคัญต่อบทบาทภารกิจตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม อันเป็นบทบาทที่มีมาแต่เดิมมากขึ้น โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งในด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยในตำบลและหมู่บ้าน เพราะทางราชการจำเป็นต้องอาศัยกำนันผู้ใหญ่บ้านช่วยเป็นหูเป็นตาให้แก่เจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองอยู่เช่นเดิม เช่น การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในพื้นที่ การป้องกันและปราบปรามยาบ้า และ ยาเสพติดต่างๆ ที่แพร่ระบาดลงสู่ตำบล หมู่บ้านในปัจจุบัน เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่และใกล้ชิดกับราษฎรมากกว่า ราชการ พร้อมกันนั้น จะต้องให้ความสำคัญในด้านการพัฒนาท้องที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาท้องถิ่น (อบต.) ด้วย โดยบทบาทในส่วนนี้ กำนันผู้ใหญ่บ้านจะต้องทำหน้าที่ในฐานะผู้ประสานการพัฒนาท้องที่กับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) รวมทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดตาม พ.ร.บ. องค์การบริหารส่วนจังหวัด พ.ศ. 2540 ด้วย เพื่อสร้างความเจริญเติบโตให้แก่ตำบลและหมู่บ้านต่อไป

1.3 จะต้องมีการกำหนดขอบเขตหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านตามกฎหมายลักษณะการปกครองท้องที่และรวมทั้งกฎหมายอื่นๆ ที่จะต้องดำเนินการตามภารกิจของกระทรวง ทบวง กรมในพื้นที่ รวมทั้งกับอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้ชัดเจน ทั้งนี้ โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ว่า กำนันผู้ใหญ่บ้าน ยังคงมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นตัวเชื่อมประสาน (Contract Point) ระหว่างนโยบายของรัฐกับความ ต้องการของประชาชนโดยไม่แยกพื้นที่บริการ

1.4 รัฐควรหาทางสนับสนุนบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน(กม.) ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2518 ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาตำบลที่เชื่อมประสานระหว่างรัฐกับท้องถิ่น (อบต.) มากขึ้น ซึ่งในแง่นี้กำนันผู้ใหญ่บ้าน จะต้องได้รับมอบอำนาจและมีส่วนร่วมในการจัดสรรงบประมาณต่างๆ ลงสู่พื้นที่ตำบลภายใต้โครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐมากยิ่งขึ้น

1.5 นอกจากนี้เพื่อเสริมบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านให้สามารถปฏิบัติภารกิจได้ตามที่กฎหมายหรือระเบียบ ข้อบังคับ กำหนดไว้ รัฐจะต้องหาทางสนับสนุนในด้านค่าตอบแทนของกำนันผู้ใหญ่บ้านให้เหมาะสมต่อการปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งจะต้องหาทางส่งเสริมให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการศึกษาอบรมในวิชาการสาขาต่างๆ มากขึ้นด้วย

2. ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

2.1 จะต้องมีการทบทวนบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีอยู่ตามกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 รวมทั้งระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ในส่วนที่ไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน หรือมีการกำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ แต่ในความเป็นจริงมิได้ยึดถือปฏิบัติแต่อย่างใด เนื่องจากเกินขีดความสามารถที่จะดำเนินการได้ หรือมีหน่วยงานเข้ามารับผิดชอบโดยตรงอยู่แล้ว และรวมถึงภารกิจใหม่ๆ ที่เพิ่มขึ้น เช่น ในเรื่องการป้องกันภัยและปราบปรามยาเสพติดให้โทษ การป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อกำหนดขอบเขตอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้ชัดเจน เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 บทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านในอนาคตจะต้องเน้นในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม ควบคู่ไปกับการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย ดังนี้

2.2.1 บทบาทในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

ปัจจุบัน เศรษฐกิจได้รับการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาในฐานะที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจส่วนร่วมของประเทศ องค์การหรือกลไกที่รองรับการพัฒนาเศรษฐกิจชนบทคือ ตำบล หมู่บ้าน

โดยมีกำหนด ผู้ใหญ่บ้านเป็นจากรกลสำคัญที่จะกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดการสร้างงาน เพิ่มรายได้ ให้แก่ราษฎรในชนบท รวมทั้งการพัฒนาอาชีพต่างๆ ขึ้นใน ตำบล หมู่บ้าน ดังนี้

1. กำหนดผู้ใหญ่บ้านจะต้องเป็นผู้นำการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านต่างๆ เช่น

(1) การพัฒนาตามแนวทางทฤษฎีใหม่
 (2) การส่งเสริมให้ประชาชนดำเนินโครงการไร่นาสวนผสม อุตสาหกรรม การเกษตรกรรม

(3) การจัดตลาดกลางหมู่บ้าน
 (4) การรวมกลุ่มออมทรัพย์ในรูปแบบสหกรณ์ในระดับหมู่บ้าน

(5) การประสานหน่วยงานทางราชการ/เอกชน จัดจำหน่ายสินค้าราคาถูกลงตามห่วงระยะเวลาที่เหมาะสม

(6) การส่งเสริมให้ราษฎรในหมู่บ้านเคร่งครัดในการประหยัดอดออม

2. ส่งเสริมให้กำหนดผู้ใหญ่บ้านเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในระดับท้องถิ่น

3. ประสานการพัฒนาในท้องถิ่น กำหนดผู้ใหญ่บ้านจะต้องเป็นกลไกสำคัญโดยใช้แผนพัฒนาตำบลเป็นเครื่องมือประสานแผนงาน/โครงการลงพื้นที่

2.2.2 บทบาทในการพัฒนาสังคม

ผลจากการพัฒนาประเทศในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาได้ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมระหว่างเมืองและชนบท ทั้งในแง่การกระจายรายได้และความเท่าเทียมกันในสังคม ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิด

เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ติดตามมา เช่น ปัญหาการบุกรุกที่ดินทำกินของราษฎร ปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาโรคเอดส์ และปัญหาอาชญากรรมต่างๆ เป็นต้น ดังนั้น กำหนดผู้ใหญ่บ้านจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ดังกล่าวโดย

1) ให้กำหนดผู้ใหญ่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางราชการและองค์กรเอกชน (NGO) ในการแก้ไขปัญหา ยาเสพติดและโรคเอดส์ในตำบล หมู่บ้าน ตลอดจนแนะนำและให้ความรู้แก่ราษฎรให้รู้จักป้องกันและแก้ไขปัญหาต่างๆ อาจจัดตั้งเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด และหมู่บ้านปลอดเอดส์ เป็นต้น

2) ส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง อย่างจริงจัง โดยให้กำหนดผู้ใหญ่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบ และเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติแก่ราษฎร

3) กำหนดผู้ใหญ่บ้านจะต้องเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินทำกินของราษฎรในพื้นที่ป่าสงวน ตลอดจนการแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้และปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายมากขึ้น ทั้งนี้ จะต้องให้ความร่วมมือและเป็นหูเป็นตาให้แก่ทางราชการ มิให้ผู้ใดบุกรุกเข้าไปทำลาย

2.2.3 บทบาทในด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อย

1) กำหนดผู้ใหญ่บ้านจะต้องให้ความสำคัญต่อการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ รวมทั้ง ระงับข้อพิพาทขัดแย้งต่างๆ ของราษฎรในตำบลหมู่บ้าน ทั้งนี้ จะต้องหมั่นสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยในพื้นที่และให้ความช่วยเหลือแก่ทางราชการเมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้น

นอกจากนี้ส่วนราชการจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้
 กำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นสถาบันหลักในการพิจารณาตัดสินคดีความ โดยวิธีการ
 ประนีประนอม ข้อพิพาทหรือเป็นผู้ใช้อำนาจทางอนุญาโตตุลาการหรือ
 คชก.ระดับตำบล อย่างจริงจัง

2) ส่งเสริมให้กำนันผู้ใหญ่บ้านเข้าไปมีส่วนร่วมใน
 การป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนร่วมกับทางราชการมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 การเฝ้าระวังภัยและเตือนภัยให้ราษฎรในตำบลหมู่บ้านได้ทราบล่วงหน้าเช่น
 กรณีอุทกภัย รวมทั้ง การประสานขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ
 เพื่อดำเนินการช่วยเหลือราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนอย่างทันที่
 และเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพจะต้องมีการจัดตั้ง/ฝึกอบรม
 อปพร. ในระดับตำบล หมู่บ้าน อย่างจริงจัง โดยให้กำนันเป็นผู้ควบคุม
 ดูแลในระดับหมู่บ้าน และจะต้องมีคำสั่งใช้ อปพร. ในทางปฏิบัติ

ปีงบประมาณที่ศึกษา

2540

ผู้ศึกษาวิจัย

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย
 - สถาบันดำรงราชานุภาพ สป.มท.